

УДК 811.14'06'282

Ю. Б. Лабецька

ORCID: 0000-0002-9202-7731

МОВНЕ РОЗМАЇТТЯ ТА МОВНА ПОЛІТИКА НА КІПРІ

У статті розглядаються особливості мовної ситуації в республіці Кіпр, яка характеризується як диглосна. Було проаналізовано соціальний та особистісний вимір мовного розмаїття в спільноті греків-кіпріотів. Виявлено, що шкільні освітні програми здебільшого ігнорують факт співіснування принаймні двох мовних різновидів, при цьому мова кіпрського класу завжди представлена як постійне перемикання та змішування двох кодів. З'ясовано, в яких саме комунікативних ситуаціях використовуються різні мовні різновиди, як в мові класу, так і в мові греків-кіпріотів поза закладом освіти. Встановлено, що мовне питання на Кіпрі містить дуже чітко виражену політичну складову, а невдала спроба здійснити зсув у мовній ситуації шляхом впровадження нових освітніх програм пояснюється невідповідністю ґрунту як в самій системі освіти, так і в суспільній свідомості греків-кіпріотів.

Ключові слова: мовний різновид, мовна політика, стандартна новогрецька мова, кіпрський діалект грецької мови, мовне розмаїття, мовна ситуація, диглосія.

DOI 10.34079/2226-3055-2023-16-28-186-195

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мовне розмаїття є характерним для мовної ситуації більшості сучасних європейських країн, що зумовлено низкою причин. Інколи мовне розмаїття знаходить відбиття у відповідній мовній освіті, яка визначається мовною політикою країни, проте ці питання завжди є дуже чутливими й ідеологічно забарвленими, що вимагає дуже зваженого ставлення до них. Питання мовної освіти в Україні є таким, що завжди викликало багато дискусій та спекуляцій. О. Данилевська стверджує, що «для мовної ситуації у сфері шкільної освіти характерне, попри офіційність державного статусу української мови й переконливе формальне домінування, поширення в різних пропорціях координативного, субординативного та змішаного білінгвізму, диглосії, дифузне проникнення інтерферентних явищ та елементів змішаного мовного коду (суржику), що й визначає її своєрідність» (Данилевська, 2020, с. 2–3). Вивчення досвіду європейських країн є надзвичайно важливим для розуміння особливостей української мовної ситуації та формування відповідної мовної політики (після закінчення війни). Цікавим у цьому відношенні є вивчення досвіду Кіпрської Республіки, в якій теж наявна ситуація диглосії (Τσιπλάκου, 2007; Kontovourki & Ioannidou, 2013), та відповідної політики в сфері мовної освіти. Характерно, що в кіпрських шкільних освітніх програмах цільовою мовою та мовою викладання визначається стандартна новогрецька, а в повсякденному спілкуванні більшість населення використовує кіпрський діалект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кіпрські лінгвісти та освітяни активно висвітлюють тему мовного розмаїття на Кіпрі (Τσιπλάκου, 2007; Ioannidou, Tsiplakou & Hadjioannou, 2018; Ioannidou, Karatsareas, Lytra & Tsiplakou, 2020), вивчають мову класу в кіпрських школах (Ioannidou, 2017) та просувають ідею необхідності використовувати особливості мовної ситуації на користь здобувачів освіти та загального розвитку суспільства, зокрема, представляючи усвідомленість здобувачів освіти щодо мовного розмаїття як необхідну складову критичного мислення (Τσιπλάκου, 2007; Kontovourki & Ioannidou, 2013). Проте звучить і протилежна думка, згідно з якою введення до шкільних навчальних матеріалів зразків мови повсякденного спілкування греків-кіпріотів може підірвати позиції стандартної новогрецької мови (Ξένης, 2013).

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення залежності оцінки мовної ситуації у сфері шкільної освіти від мови повсякденного спілкування і мовних преференцій носіїв мови на прикладі мовної ситуації в республіці Кіпр. Вивчення досвіду європейської держави надасть змогу розширити набір критеріїв для аналізу реального функціонування мов у системі шкільної освіти й поглибити уявлення про зв'язки в системі «мова – суспільство», що уможливило випрацювання механізмів з гармонізації мовної ситуації.

Мета статті – дослідити ставлення, думки та мовну усвідомленість греків-кіпріотів щодо співіснування мовних різновидів у їхньому особистому мовленні, роль кожного з різновидів у формуванні соціальної ідентичності мовця і те, яким чином вся ситуація вписується в контекст офіційної мовної політики на Кіпрі, як вона відображена в освітніх програмах.

Завдання дослідження – по-перше, проаналізувати соціальний вимір мовного розмаїття в спільноті греків-кіпріотів на основі вивчення мовної ситуації, як вона представлена в сучасних дослідженнях кіпрських та зарубіжних мовознавців, а також в навчальних програмах з новогрецької мови і дослідженнях мови шкільного класу та ставлення вчителів; по-друге, дослідити особистісний вимір мовного розмаїття та навчання мови, здійснивши аналіз напівструктурованих інтерв'ю, записаних від греків-кіпріотів (етнографічний підхід та case study).

Виклад основного матеріалу.

Мовне розмаїття та навчання мови в спільноті греків-кіпріотів (соціальний вимір: теперішнє, минуле, майбутнє)

Базові поняття

Розглянемо основні поняття, що характеризують мовну ситуацію в середовищі греків-кіпріотів та фігурують у дослідженнях кіпрських мовознавців.

Диглосія, згідно з класичним визначенням Фергюсона, – «це відносно стабільний лінгвістичний стан, за якого поряд з основними діалектами мови (що можуть включати стандартні або місцеві стандарти) існує відмінний, формалізований (часто зі складнішою граматиною), накладений різновид, носій великого та шанованого корпусу письмової літератури більш ранньої доби або іншої мовної спільноти, який вивчається в основному в рамках формальної освіти і використовується в письмовому та в офіційному усному мовленні, але не використовується жодним сектором суспільства для повсякденного спілкування» (Ferguson, 1959, с. 336).

Мовний різновид – природний стан мов і невід'ємна частина мовної реальності та мовних ресурсів, мовна техніка (Τσιπλάκου, 2007, с. 466) носіїв мови.

Різновиди мов, якими користуються греки-кіпріоти:

Стандартна новогрецька мова (Κοινή Νέα Ελληνική γλώσσα) – офіційна та цільова мова в мовній освіті в школі, офіційний, домінуючий або стандартний різновид, який зазвичай є екзогенним (Τσιπλάκου, 2007, с. 467). Відповідно до панівної політичної ідеології, це – національна загальнонародна мова.

Кіпрський грецький різновид / діалект (Κυπριακή Ελληνική ποικιλία / διάλεκτος) – це мовний різновид, який засвоюється в природний спосіб; як правило, не вважається інструментом і засобом культивування грамотності, незважаючи на те, що він також може мати письмову традицію. Оцінні характеристики – *χωρκάτικα, μη ευγενικά, βαρετά / βαριά* (сільський, грубий, важкий) тощо (Τσιπλάκου, 2007, с. 466, 468). Існує міф про те, що «кіпрський мовний різновид не є частиною писемної культури», який руйнується, коли ми переконуємося, що кіпрський діалект, який легко можна було б назвати мовою, бере участь у формуванні кіпрської літератури (Χατζηιωάννου, 2021).

Загальнокіпрський різновид / столичний, міський кіпрський мовний різновид – домінуючий різновид, заснований на місцевому діалекті Месаорії, але з загальнокіпрськими елементами та без будь-якого специфічного та впізнаваного місцевого характеру. (Загальна) кіпрська все ще є мовним різновидом переважно сфери приватного спілкування і складає пару стандартній новогрецькій мові в диглосній ситуації Республіки

Кіпр (Τσιπλάκου, 2007). Але насправді цей термін виокремлюють лише лінгвісти, маючи на увазі той варіант кіпрського мовного різновиду, що утворився внаслідок урбанізації, підвищення мобільності населення та уніфікації географічних різновидів у межах Кіпру. Для звичайних греків-кіпріотів мова, яку вони використовують у повсякденному спілкуванні – це *Κυπριακά* (кіпрська).

Кіпрський грецький різновид в освітніх програмах, у мові класу та у ставленні вчителів

Оскільки греки-кіпріоти зазвичай починають систематично вивчати стандартну офіційну мову в школі, важливо зробити огляд навчальних програм з вивчення новогрецької мови та схарактеризувати мовлення шкільного класу, як воно представлено у відповідних дослідженнях.

Шкільний клас вважається важливою соціальною сферою з таких причин. По-перше, дуже важлива частина повсякденного життя дітей присвячена школі. По-друге, школа закладає основи для габітусу, – системи стійких набутих схильностей, – майбутніх громадян і легітимізації знань, конструюючи соціальні ролі та ієрархію (Ιωαννίδου, 2017, с. 158).

В освітніх програмах, які створювались до 2010 року, зовсім не згадувався кіпрський діалект. Характеризуючи місце кіпрського діалекту в офіційній мовній політиці на основі відповідних документів та рекомендацій вчителям з боку Міністерства освіти і культури Кіпру, С. Циплаку зазначає, що йдеться про «позицію толерантності щодо використання кіпрського діалекту в школі з педагогічною / психологічною метою, оскільки основний наказ – дозволяти дітям висловлюватися кіпрським діалектом, але при цьому важливо, щоб вчителька не виправляла, а повторювала «правильною грецькою» (Τσιπλάκου, 2007, с. 470).

Дослідження в шкільних класах Кіпру, що базувалися на етнографічному підході, продемонстрували, що обидва мовних різновиди так чи інакше співіснують в мові шкільного класу, а перемикання мовних кодів і їх змішування – це основна ознака як мовлення учнів, так і мовлення вчителів (Τσιπλάκου, 2007; Kontovourki & Ioannidou, 2013; Ιωαννίδου, 2017; Tsiplakou et al., 2018). Але основне питання дослідників полягало в тому, як найбільш ефективно використовувати кіпрський діалект у шкільному класі в межах навчання критичному мисленню. Причому, оскільки формування критичного мислення в кіпрських школах пов'язане зі стандартною новогрецькою мовою і «передбачає здатність використовувати складні мовленнєві форми, асоційовані з панівними або стандартизованими мовними різновидами», існує «уявна несумісність терміну «грамотність» зі знанням і здатністю використовувати географічні діалекти чи соціолекти» (Τσιπλάκου, 2007, с. 466).

Введення нових навчальних програм з вивчення новогрецької мови (2010 р.) і подальше поступове їх запровадження в державні кіпрські школи давало надію на зміни, особливо щодо ролі, яку нова програма відводила кіпрському діалекту. Показово, що згідно з цілями нової програми, учні та учениці повинні були:

- «Усвідомити структуру новогрецької мови та кіпрського грецького різновиду (фонетика та фонологія, морфологія, словотвір, синтаксис).

- Знати основні структурні подібності та відмінності новогрецької мови та кіпрського різновиду та буди здатними виявляти елементи з інших різновидів / мов у гібридних, змішаних та мультилінгвальних текстах.

- Розглядати кіпрський діалект як мовний різновид зі структурою та системними зв'язками на фонологічному, морфологічному, синтаксичному та лексичному рівні.

- Бути здатними обробляти різні варіанти гібридних текстів, які продукуються в результаті перемикання мовних кодів та є притаманними мультилінгвальному та мультикультурному соціуму, яким є кіпрське суспільство» (Υπουργείο, Παιδείας & Πολιτισμού, 2010).

Дослідження позицій освітян підтвердили, що вони доволі позитивно сприйняли тему

визнання та вивчення мовного розмаїття на уроці мови. Однак це сприйняття мало вихідним пунктом передусім комунікативний вимір розмаїття, а зовсім не структурний та металінгвістичний (Kontovourki & Ioannidou, 2013, с. 97). І все ж, приблизно 50% опитаних відповіли негативно на питання щодо того, чи спробували вони запровадити запропоновану освітню програму на уроках мови. Серед основних причин негативної відповіді були відсутність теоретичної підготовки та відповідного методичного супроводу, а з іншого боку, сумніви з приводу необхідності змін (Kontovourki & Ioannidou 2013, с. 98).

Критика, яку зазнала аналізована програма щодо використання кіпрського грецького різновиду свідчить про страхи, які існують в кіпрському суспільстві відносно мовного питання та його політичної складової: «Нова навчальна програма принижує статус стандартної новогрецької мови і, навпаки, підвищує статус кіпрського діалекту. По суті, вона урівнює в статусі стандартну новогрецьку мову та кіпрський діалект, створюючи підґрунтя для визнання кіпрської грецької як офіційного різновиду (мови)» (Ξένης, 2013). Намагання укладачів програми запропонувати діяльність, що мала на меті формування в учнів / учениць усвідомленості щодо фонологічних, граматичних, лексичних та стилістичних відмінностей двох мовних різновидів було чимось безпрецедентним і стало підставою для звинувачень, що вони мають на меті «сформувати для кіпрського діалекту авторитет стандартного офіційного різновиду, забезпечивши його присутність навіть у письмовому мовленні» (Ξένης, 2013).

Необхідність інтеграції кіпрського грецького різновиду в політику та практику викладання та навчання

Той факт, що вищезазначена освітня програма проіснувала лише 3 роки, був наслідком як політичних перетворень на Кіпрі, так і того, що не була проведена попередня робота, яка б створила підґрунтя для реалізації такої програми. Врешті, підтвердилася теза, що «сама ідеологія найбільше впливає на рішення щодо освітньої політики та освітніх програм на державному та місцевому рівні» (Cadiero-Kaplan, 2002, с. 373), а для того, щоб змінилася ідеологія, мають зійтися багато факторів. Процес зміни навчальних програм з рідної мови, і в ширшому сенсі, мовної освітньої політики є багатовимірним, довготривалим і ідеологічно заангажованим (Kontovourki & Ioannidou, 2013, с. 104). Такі докорінні зміни мають буди продуктом колективних зусиль з боку освітян, політиків, і, в цілому, всіх греків-кіпріотів. А науковці є рушійною силою в цьому процесі, що має починатися з інформування та сенсифікації суспільства. Освітняни, які мають повну картину мовної ситуації на Кіпрі завдяки відповідним дослідженням, стають все категоричнішими в своїх твердженнях щодо необхідності інтеграції кіпрського мовного різновиду в політику та практику викладання та вивчення мови (Ioannidou et al., 2020). Очікувані позитивні наслідки описуються так: покращиться поінформованість учнів щодо мовного розмаїття, простимується розвиток критичного мислення, учні та учениці зможуть легше засвоїти стандартну новогрецьку мову. Зрештою, це допоможе боротися з негативним ставленням, стереотипами та почуттям меншовартості, пов'язаними з використанням кіпрського діалекту (Ioannidou et al., 2020).

З огляду на вище зазначене наново визначаються цілі викладання уроку рідної мови в контексті мовного розмаїття, які сприятимуть популяризації та запровадженню технологій розвитку критичного мислення: вчителі та навчальна діяльність мають формувати, по-перше, поінформованість та повагу до різних мовних різновидів, якими розмовляють в класі, як до стандартної новогрецької мови, так і до кіпрського діалекту; по-друге, усвідомленості щодо лексики та граматики в межах використання обох мовних різновидів та їхньої соціальної зумовленості. Вважається, що такий підхід остаточно змінить те, як ми бачимо мову та набуття грамотності (Ioannidou et al., 2020). В межах окресленої філософії докорінно змінюється роль освітян. Вони вже більше «не дистриб'ютори знання, які просувають лише один стандарт чи переконання, але агенти змін, які допомагають здобувачам освіти побачити себе в ширшому історичному, політичному, культурному та економічному контексті, в якому можна почути голос

здобувачів освіти» (Cadiero-Kaplan 2002: 379).

Вивчення ставлення до різних мовних різновидів на індивідуальному рівні

Задля вивчення ставлення та думок самих греків-кіпріотів, ми використали етнографічний підхід; збір даних проводився за допомогою індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю. Були записані інтерв'ю з трьома людьми, усі троє є / були вчителями за професією, різного віку. Тематичні блоки, за якими велося інтерв'ю: шкільний досвід респондентів як учнів (минуле), використання мовних різновидів у різних комунікативних ситуаціях (сьогодення), оцінні судження щодо вживання різновидів мови (сьогодення та минуле), прогнози щодо співвідношення мовних різновидів у громаді греків-кіпріотів (майбутнє).

Шкільний досвід респондентів як учнів (минуле)

Шкільні роки респондентів (Р) припали на 1980-ті, 1990-ті, 2000-ті та 2010-ті рр. Здебільшого систематичне вивчення стандартної новогрецької мови респонденти починали зі школи, хоча один раз згадувалося про читання книжок стандартною новогрецькою вдома в дошкільному віці. В усіх трьох інтерв'ю було зазначено, що перехід від домашньої мови до мови школи, у цьому випадку від кіпрської до стандартної новогрецької, відбувся без особливих труднощів, оскільки вчителі використовували кіпрський різновид протягом усього процесу для пояснення:

P1. – Μαθαίναμε την ΚΝΕ αξιοποιώντας και τη διάλεκτο στο μάθημα.

P2: - Δεν το καταλαβαίναμε ως κάτι διαφορετικό τότε. Και η δασκάλα, όταν δεν καταλαβαίναμε, μας μιλούσε την Κυπριακή.

P3. Δεν ήταν τόσο απότομη για μένα η αλλαγή, ήταν μια μικρή... Διαφοροποίηση.

На запитання, чи була різниця між вчителями щодо ступеня їхньої прихильності до вживання офіційного мовного різновиду, усі відповіли ствердно, зазначивши, що відмінності були пов'язані як із специфікою предметів (приміром, викладачі мови та релігієзнавства завжди більш активно використовували стандартну новогрецьку), так і з особистими переконаннями вчителів. Це цілком очікувані відповіді, оскільки в кіпрській системі освіти саме уроки мови, історії та релігієзнавства – це те освітнє середовище, в якому безпосередньо формується та засвоюється національно-релігійна ідентичність здобувачів освіти.

P1. - Υπήρχαν εκπαιδευτικοί που ήταν απόλυτα προσεκτικοί στο να αξιοποιούν την ΚΝΕ στο μάθημα, δύσκολα ξέφευγαν απ' αυτήν την χρήση. [...] Υπήρχαν και αυτοί που συνδύαζαν την ΝΕΚ με την καθημερινή γλώσσα που ήταν η διάλεκτος.

P2. - Μας έλεγαν οι καθηγητές: «Τα Κυπριακά είναι να τα μιλάτε έσσω σας»... Είναι να μιλούνται καθαρά σίτι.

Звичайно, респонденти згадували про перемикування кодів у класі залежно від цілей мовця та обставин спілкування, як з боку вчителів, так і з боку учнів / учениць:

P1. – να κάνουν μια παρατήρηση, να μεταφέρουν μια δική τους εμπειρία, σε μια πιο χαλαρή συζήτηση μες στην τάξη..., αφήγηση μιας ιστορίας δικής τους...

P2. – όταν ήθελαν [οι δάσκαλοι / δασκάλες] να δώσουν εντολές, ή οδηγίες, ή πώς θα ήθελαν να γίνει κάτι, χρησιμοποιούσαν τη γλώσσα της εξουσίας... που ήταν η ΚΝΕ. (...) να δώσουν παραδείγματα για να γελάσουμε, να ευθυμήσουμε, για να περάσει άλλο κλίμα στην τάξη, να χαλαρώσει λίγο, ας πούμε... ανέκδοτα μας λέγανε στην Κυπριακή, ιστορίες μας λέγανε στην Κυπριακή, όταν ήθελαν να έρθουν πιο κοντά μας.

[...] τότε την εναλλαγή δεν την καταλαβαίναμε, χωρίζαμε απλώς τις περιστάσεις: όταν θα μιλούσες σε συνομήλικα θα μιλούσες στην Κυπριακή, όταν θα μιλούσες σε δάσκαλο θα μιλούσες στη Νεοελληνική.

P3. – αν ήθελε να μοιραστεί μια ιστορία, να πει ένα ανέκδοτο ή ίσως να εξηγήσει κάποια πράγματα πιο απλά, εντάξει, πετούσε μια κυπριακή φράση, για να μεταδώσει και με λίγο χιούμορ...

Посилаючись на вивчення текстів кіпрським діалектом з «Кіпрської антології», респонденти висвітлювали різні аспекти цього досвіду. З одного боку, приємні відчуття викликало прийняття та «узаконення» використання кіпрського діалекту під час читання /

обговорення діалектних текстів. З іншого боку, зміст запропонованих для вивчення текстів не мав прямого відношення до безпосереднього культурного та соціального досвіду студентів, а самі тексти не стали приводом для (мета)лінгвістичного аналізу кіпрського різновиду:

P1. - Ήταν ένα πολύ ευχάριστο μάθημα, γιατί υπήρχε ένας κοινός κώδικας επικοινωνίας εκπαιδευτικού – μαθητών ανεξάρτητα με το επίπεδο του καθενός. [...] Όλοι μπορούσαν να συμμετέχουν σ'ένα τέτοιο μάθημα λόγω της διαλέκτου. Ήταν, ... ας το πούμε... νόμιμη η χρήση της στο μάθημα. [...] μπορούσαν να εισπράτουν ως μαθητές την πιο ζωντανή διδασκαλία λόγω διαλέκτου, την άνεση που υπάρχει.

P2. - Ήταν πολύ μυθοπλαστικά κείμενα. Δεν βλέπαμε και πολύ την καθημερινότητα των Κυπρίων, των παλαιών Κυπρίων εκεί μέσα.

P3. - Εντάσσοντας στα ΝΕ την Κυπριακή διάλεκτο λίγα κάναμε, δεν αφορούσε τη διδασκαλία της Κυπριακής. Απλά ανάγνωση, ερωτήσεις και ίσως εξηγούσαν κάποιες λέξεις – φράσεις που δεν ξέραμε τι σημαίνουν.

Використання мовних різновидів в різних комунікативних ситуаціях

Відповідаючи на запитання про мову спілкування у їхній повсякденній комунікації, респонденти мали висловити свої думки щодо прийнятності терміну «загальнокіпрська мова», і, хоча двоє з трьох запитали, що саме я маю на увазі під цим терміном, і отримали як відповідь наукове визначення цього лінгвістичного феномену, наведене в теоретичній частині нашої статті, ствердно відповіли двоє з трьох респондентів:

P1. -Στις καθημερινές μου συναναστροφές κυρίως και στα παιδιά μου και το σύζυγό μου, που χρησιμοποιώ τις κυπριακές λέξεις, αλλά δεν είναι η διάλεκτος η πολύ... [...] στις συνομιλίες μου με συναδέλφους, στις τηλεφωνικές μου επικοινωνίες με τους φίλους μου, στο περιβάλλον του σπιτιού μου... αν τελικά επιτρέπεται η χρήση του όρου, χρησιμοποιώ την Κοινή Κυπριακή.

P2. – Ναι, συμφωνώ. Μπορώ να σου δώσω ένα παράδειγμα. Όταν σπούδαζα Αθήνα, ήμασταν μια ομάδα Κυπρίων, υπήρχαν λέξεις, ας πούμε, κάποια από την Πάφο, από τη Λεμεσό, από τις επαρχίες της Κύπρου που δεν ηξέραμε εμείς και αντίθετα, κάποιες λέξεις που ξέραμε εμείς δεν τις λέγανε αυτοί. [...] Λέγαμε να μιλήσουμε Απλά Κυπριακά, δεν το ονομάζαμε Κοινή Κυπριακή, το λέγαμε για σκοπούς επικοινωνίας. [...] Σε κάποιον που δεν τον ξέρεις καλά, αλλά ... τον έχεις ξαναδεί κάπου θα μιλήσεις στα Απλά Κυπριακά, δε θα κάτσεις να του μιλήσεις Ελληνικά, για να μην δημιουργηθούν σχέσεις εξουσίας σε κάποιον που πρωτίστως σου ήταν άγνωστος...

P3. – Στην καθημερινότητα ο περισσότερος κόσμος χρησιμοποιά την Κυπριακή διάλεκτο. Είναι Ελληνική γλώσσα, αλλά με στοιχεία της διαλέκτου, αναλόγως του context, το πού βρισκόμαστε. (...) Όταν λέμε Κοινή Κυπριακή είναι σαν να υπάρχει προσπάθεια να την παρουσιάσουμε ως διαφορετική γλώσσα, ενώ δεν είναι. Είναι μια διάλεκτος της ΝΕ.

У відповідях щодо ситуацій та контекстів, в яких вони використовуватимуть стандартну новогрецьку мову, респонденти згадували банки та державні організації, навчальні заклади, спілкування з начальством (в державній службі), у розмовах з незнайомими греками з Греції та під час подорожей до Греції. Але знов-таки, в інтерв'ю ми почули коментарі стосовно педагогічного досвіду одного з опитаних, де він зазначив, що коли дітям важко зрозуміти щось стандартною новогрецькою, він не витрачає багато часу на пояснення, а переходить на загальнокіпрську:

P2. – Όταν τα παιδιά δυσκολεύονται, όταν δεν με καταλαβαίνουν, όταν... όλα αυτά... λέω εντάξει, το γυρνάω στην Κοινή Κυπριακή.

Щодо контексту використання базилектних форм кіпрського діалекту, інформанти, перш за все, згадували село, спілкування з людьми похилого віку, гумор, лайливі вирази:

P1. – Όταν έρχομαι στο χωριό μου, μου αρέσει πάρα πολύ να συζητώ με τους ανθρώπους μεγάλης ηλικίας... [...] Αισθάνομαι απόλυτα ελεύθερη να εκφραστώ χρησιμοποιώντας αυτό που μου βγαίνει αυθόρμητα. Και αυτό που μου βγαίνει αυθόρμητα είναι η διάλεκτος.

P2. – Οι υπόλοιποι βρίζουν. Όταν είναι να βρίσουν, θα βρίσουν στα Κυπριακά. [...] Τα πολύ έντονα Κυπριακά είναι όταν μ'έχουν θίξει και προσπαθώ να υπερασπιστώ τον εαυτό μου, να φτάσω στο άλλο άκρο και να τους δώσω πίσω ... τέλος πάντων... την επίθεση που δέχτηκα. Εκεί θα μιλήσω

Κυπριακά για να μπορέσω να είμαι εντελώς κατανοητός.

P3. – όταν επικοινωνώ με κάποιον που χρησιμοποιεί και αυτός βاریά Κυπριακά.

В цілому, слід зазначити, що респонденти готові адаптувати свій власний комунікаційний код залежно від співрозмовника для досягнення своїх комунікаційних цілей, а також для зручності свого співрозмовника, тоді як ті, хто не мають такої гнучкості через володіння лише одним кодом, піддаються стигматизації.

Оцінні суждення щодо використання мовних різновидів

Відповіді респондентів засвідчують їхню стурбованість рівнем грамотності сучасних дітей / молоді щодо продукування мовлення у формальному спілкуванні, відсутністю чіткої межі (між мовними різновидами), занадто активним вживанням іншомовних слів, особливо англійських тощо:

P1. – Στο σήμερα υπάρχει τρομερή αλλοίωση στη χρήση της Κοινής Νεοελληνικής. [...] γίνεται ένας αγώνας από τους εκπαιδευτικούς να αποκτήσουν τα παιδιά έναν πιο επίσημο τρόπο έκφρασης. [...] Οι νέοι είναι πολύ κοντά σε άλλες γλώσσες.

P1. - είναι πιο εύκολο για τους νέους σήμερα η χρήση της διαλέκτου, όχι μόνο σε ελληνόφωνους, αλλά και στους αλλόγλωσσους.

Але при цьому зазначається, що люди, які мають у своєму мовному репертуарі лише один різновид – кіпрський діалект, тепер зазнають суспільного осуду.

Характерно, що зусилля прогресивних педагогів із інформування кіпрської спільноти щодо лінгвістичної, соціальної та педагогічної цінності кіпрського мовного різновиду також не лишаються непоміченими в ширших колах:

P3. – Гίνεται μια προσπάθεια τα τελευταία χρόνια να την ανεβάσουν [την Κυπριακή], να απαλλαγούν από το στερεότυπο ότι ήταν... ναί...

Усі троє респондентів зазначили, що мовне питання на Кіпрі також має політичне підґрунтя, що іноді призводить до ототожнення тих, хто підтримує використання конкретного різновиду, з певною політичною групою. Тому буває, що людина визначає свої мовні переваги, виходячи з існуючих стереотипів:

P2. [Οι αριστεροί] έλεγαν συνέχεια: εμείς δεν μιλάμε Ελληνικά, μιλάμε Κυπριακά. Οι ίδιοι έβραζαν ως γλώσσα την Κυπριακή διάλεκτο. Δεν καταλάβαιναν, δεν ξεχώριζαν, δεν ήθελαν να πιστέψουν, δεν αναγνώριζαν ότι υπάρχει διαφορά διαλέκτου και γλώσσας.

P2. [...] Απλά δε θα ήθελα το άλλο: να ανέβει μια κυβέρνηση που να προωθεί εντελώς την Κυπριακή και να μην κάνει τη σύνδεση με την Νέα Ελληνική... Επειδή η Κυπριακή απορρέει, βγαίνει, έρχεται από τη Νεοελληνική Κοινή και όχι το αντίθετο.

P3. Αν το θέσω σαν Κοινή Κυπριακή είναι έμμεσα σαν να προωθώ, να αποδέχομαι μια διαφορετική γλώσσα. [...] γιατί υπάρχει και μια πολιτική προέκταση στο θέμα. Δε θα ήθελα να γίνω αυλάκι ενδεχομένως σε στόχους και σκοπούς που έχουν άλλοι...

Прогнози щодо співвідношення мовних різновидів у громаді греків-кіпріотів (майбутнє)

Аналіз відповідей щодо того, як респонденти бачать мовне майбутнє Кіпру щодо співіснування двох мовних різновидів, показав, що вони не бачать можливості змін в найближчому майбутньому через відсутність політичної волі чи через послаблення використання «багатого» кіпрського діалекту, який більше не може обслуговувати всі комунікативні ситуації:

P2. - Θα ήθελα πάρα πολύ τα κείμενα της κυπριακής να πληθαίνουν στη λογοτεχνία που έχουμε, η παραγωγή του προφορικού λόγου και το γραπτού να μπορούσε να είναι και στην Κυπριακή, αλλά ξέρω ότι αυτό που λέω είναι ουτοπία. Όλα ελέγχονται από τους πολιτικούς, και επειδή υπάρχει σκοπιμότητα της ένωσης με την Ελλάδα, δεν το βλέπω να γίνεται.

P3. - Δεν το βλέπω να αλλάζει, γιατί ούτως ή άλλως η Κυπριακή διάλεκτος χρησιμοποιείται αν όχι χρόνο με το χρόνο, ανά δεκαετία, πολύ λιγότερο, δηλαδή... Επειδή χάθηκε η ευκαιρία στο να ενσωματωθεί και να διδάσκεται και να χρησιμοποιείται πολύ πιο εύκολα...

Крім того, існує думка, що молоді люди не бажають вивчати багатство своєї мови, ані кіпрський різновид, ані стандартну новогрецьку; навпаки, вони схильні використовувати

іноземні слова та спрощувати висловлювання:

P1. - Το γλωσσικό μέλλον καθορίζεται και από τις παγκόσμιες εξελίξεις... Πλέον και από τις προτιμήσεις της νέας γενιάς... που μάλλον μας στρέφουν σε απομάκρυνση από τις γλωσσικές ρίζες.

Таким чином, ця ситуація вказує на мовні зміни, які відбуваються, і, як і очікувалося, у людей складається враження, що те, що відбувається, є занепадом мови. Але, згідно з положеннями сучасної лінгвістики, мовні зміни – це не занепад, а розвиток, який спрямований не на виправлення гіпотетичних недоліків, а на покращення спілкування через альтернативну реалізацію мовлення (Aitchison, 2001).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Було встановлено, що у повсякденному спілкуванні більшість греків-кіпріотів використовують мовний різновид, який характеризується як загальнокіпрська мова. Цей різновид містить загальнокіпрські елементи, які роблять його зрозумілим і прийнятним для всіх носіїв мови, залишаючи зовні базилектні мовні елементи. На думку лінгвістів, цей різновид перебуває в опозиції до стандартної новогрецької мови, офіційної мови держави. З аналізу мовного вжитку та думки вчителів щодо співіснування двох різновидів випливає, що кожна конкретна спільнота мовців (шкільний клас, група друзів, професійний колектив тощо) створює свій власний гібридний різновид, який є сумішшю елементів двох різновидів. Той факт, що шкільні освітні програми до 2010 року та після 2013 року ігнорують цю лінгвістичну реальність і визначають виключно стандартну новогрецьку мову як цільову мову, свідчить, з одного боку, про їх надмірно регулятивний характер, а з іншого – про нездатність скористатися перевагами цієї ситуації для розвитку мовної усвідомленості та критичного мислення учнів в цілому.

Вважається, що зважена мовна політика та її втілення в освіті в країнах, де співіснують кілька мовних різновидів, має узгоджуватися з соціально-політичними змінами та філософією конкретної освітньої системи. Коли в навчальній програмі з мови декларується, що вона спрямована на розвиток критичного мислення, не можна ігнорувати факт існування структурних подібностей та відмінностей у двох мовних різновидах, які використовуються в різних ситуаціях спілкування. Коли йдеться про соціо-функціонально орієнтовані освітні програми, знов-таки не можна ігнорувати концепцію мовного розмаїття та мовного вибору залежно від комунікативної ситуації.

У будь-якому разі, впроваджують кожен конкретну освітню філософію в класі саме вчителі. Тому дуже важливо, щоб їхня професійна діяльність супроводжувалася рефлексією і перевизначенням цілей викладання мовного уроку відповідно до потреб кожного конкретного класу. При цьому критично важливо правильно освоювати ті мовні ресурси, які здобувачі освіти вже мають у своєму розпорядженні, звертаючи увагу на соціальний та комунікативний контекст використання того чи іншого мовного різновиду і допомагаючи формувати в здобувачів освіти відповідні мовні та культурні ідентичності.

Отже, освітяни Кіпру (греко-кіпрської частини) дуже уважно ставляться до мовного питання та визнають ситуацію, що нині склалася в сфері мовної освіти такою, що потребує змін. Протягом трьох років (2010-2013) було запроваджено нові освітні програми, які враховували особливості мовної ситуації в спільноті греків-кіпріотів та прагнули, як здається, запустити процес зміни співвідношення між двома мовними різновидами, які формують ситуацію диглосії. Цей нетривалий досвід продемонстрував, що подібні зміни вимагають дуже ретельної підготовки суспільства, інакше вони відбудуться лише на папері. Перспективою подальшого дослідження вбачається порівняльне вивчення мовної політики України та Республіки Кіпр.

Бібліографічний список

- Данилевська, О. М., 2020. *Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку XXI століття*. Доктор наук. Дисертація. Інститут української мови НАН України. Київ.
- Aitchison, J., 2001. *Language change: progress or decay?* Cambridge: Cambridge University Press.

- Cadiero-Kaplan, K., 2002. Literacy Ideologies: Critically Engaging the Language Arts Curriculum. *Language Arts*, 79(5), pp. 372–381.
- Ferguson C., 1959. Diglossia. *Word*, 15, pp. 325–340.
- Ioannidou, E, Tsiplakou, S. & Hadjioannou, X., 2018. Capitalizing on linguistic variation in Greek Cypriot education. *Linguistics and Education*, 45, pp. 62–71.
- Ioannidou, E., Karatsareas, P., Lytra, V. & Tsiplakou, S., 2020. Why and how to integrate non-standard linguistic varieties into education. *Languages, Society & Policy*. DOI: <https://doi.org/10.17863/CAM.54137>
- Kontonourki, S., & Ioannidou, E., 2013. Κριτικός γραμματισμός στο κυπριακό σχολείο: Απόψεις, πρακτικές και στάσεις εκπαιδευτικών. *Preschool and Primary Education*, 1, 82–107. DOI: <https://doi.org/10.12681/ppej.50>.
- Ιωαννίδου, Ε., 2017. Ο λόγος της σχολικής τάξης ως κειμενικό είδος. *Παιδαγωγός: Συλλογικός τόμος με μελέτες προς τιμή της Καθηγήτριας Μαίρης Κουτσελίνη*, 157–183.
- Ξένης, Γ., 2013. Γιατί πρέπει να καταργηθεί το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για τη νέα ελληνική γλώσσα. *ΠαιδείαNews* [online]. Available at: <<https://paideia-news.com/giati-prepei-na-katargithe-to-isxyon-analytiko-programma-spydon-gia-ti-nea-elliniki-glossa9066c>>
- Τσιπλάκου, Σ., 2007. Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: Συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. In: Ματσαγγούρας, Η. Γ. (επιμ.) *Σχολικός Εγγραμματισμός: Λειτουργικός, Κριτικός και Επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρης, 466–511.
- Υπουργείο, Παιδείας & Πολιτισμού, 2010. *Πρόγραμμα Σπουδών Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.
- Χατζηιωάννου, Χ., 2021. Κυπριακή λογοτεχνία και ιδεολογικές αντιφάσεις για την κυπριακή διάλεκτο. *Νέα Εποχή*, Καλοκαίρι, 349.

References

- Danylevska, O.M., 2020. *Movna sytuatsiia v ukrainskii shkilnii osviti na pochatku XXI stolittia* [Language situation in Ukrainian school education at the beginning of 21st century]. Ph.D. Dissertation. Institute for Ukrainian language in National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. (In Ukrainian)
- Aitchison, J., 2001. *Language change: progress or decay?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Cadiero-Kaplan, K., 2002. Literacy Ideologies: Critically Engaging the Language Arts Curriculum. *Language Arts*, 79(5), pp. 372–381.
- Ferguson C., 1959. Diglossia. *Word*, 15, pp. 325–340.
- Ioannidou, E, Tsiplakou, S. & Hadjioannou, X., 2018. Capitalizing on linguistic variation in Greek Cypriot education. *Linguistics and Education*, 45, pp. 62–71.
- Ioannidou, E., Karatsareas, P., Lytra, V. & Tsiplakou, S., 2020. Why and how to integrate non-standard linguistic varieties into education. *Languages, Society & Policy*. DOI: <https://doi.org/10.17863/CAM.54137>
- Kontonourki, S., & Ioannidou, E., 2013. Κριτικός γραμματισμός στο κυπριακό σχολείο: Απόψεις, πρακτικές και στάσεις εκπαιδευτικών. *Preschool and Primary Education*, 1, pp. 82–107. DOI: <https://doi.org/10.12681/ppej.50>.
- Ιωαννίδου, Ε., 2017. Ο λόγος της σχολικής τάξης ως κειμενικό είδος. *Παιδαγωγός: Συλλογικός τόμος με μελέτες προς τιμή της Καθηγήτριας Μαίρης Κουτσελίνη*, 157–183.
- Ξένης, Γ., 2013. Γιατί πρέπει να καταργηθεί το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για τη νέα ελληνική γλώσσα. *ΠαιδείαNews* [online]. Available at: <<https://paideia-news.com/giati-prepei-na-katargithe-to-isxyon-analytiko-programma-spydon-gia-ti-nea-elliniki-glossa9066c>>
- Τσιπλάκου, Σ., 2007. Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: Συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. In: Ματσαγγούρας, Η. Γ. (επιμ.) *Σχολικός Εγγραμματισμός: Λειτουργικός, Κριτικός και Επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρης, 466–511.

Υπουργείο, Παιδείας & Πολιτισμού, 2010. *Πρόγραμμα Σπουδών Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Λευκωσία: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.
Χατζηιωάννου, Χ., 2021. Κυπριακή λογοτεχνία και ιδεολογικές αντιφάσεις για την κυπριακή διάλεκτο. *Νέα Εποχή*, Καλοκαίρι, 349.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2023.

Y. Labetska

LINGUISTIC DIVERSITY AND LANGUAGE POLITICS IN CYPRUS

The article examines the peculiarities of the language situation in the Republic of Cyprus, which is characterized as diglossia. The social and personal dimension of linguistic diversity in the Greek Cypriot community has been analyzed. It has been found that school curricula mostly ignore the coexistence of at least two language varieties, while the classroom language is characterized by constant code-switching and code-mixing. It has been clarified in which communicative situations different language varieties are used, in both classroom language and the language of Greek Cypriots outside the classroom. It has been established that the language issue in Cyprus has an evident political component, and the unsuccessful attempt to change the language situation through the introduction of new educational programs is explained by the unpreparedness of both the education system and the collective consciousness of Greek Cypriots.

It was established that in everyday communication, the majority of Greek Cypriots use a language variety known as the common Cypriot language. This variety, excluding basilect elements, only contains all-Cypriot elements that make it understandable and acceptable to all native speakers. This variety is opposed to Standard Modern Greek, the official language of the state. The analysis of language use and teachers' opinions on the coexistence of two varieties reveals that each specific community of speakers (a school class, a group of friends, a professional team, etc.) creates its own hybrid variety, which is a mixture of elements of the two varieties. The fact that the pre-2010 and post-2013 school curricula ignore this linguistic reality and only define Standard Modern Greek as the target language shows on the one hand their over-regulatory nature, and on the other hand, their inability to take advantage of this situation, which could be used to develop language awareness and critical thinking of students.

It is emphasized that it is the teachers who implement a particular educational philosophy in the classroom. Therefore, it is very important to be able to reflect and redefine the goals of teaching a language lesson to meet the needs of each specific class. At the same time, it is vitally important to master properly the language resources that students already have at their disposal, paying attention to the social and communicative context of using one or the other language variety and helping to form appropriate linguistic and cultural identities in students.

The study showed that educators in Cyprus (the Greek-Cypriot part) are very attentive to the language issue and recognize that the current situation in the field of language education needs changes. During a three-year period (2010-2013), new educational programs were introduced, which took into account the peculiarities of the language situation in the Greek-Cypriot community and sought, as it seems, to start the process of changing the relationship between the two language varieties that form the situation of diglossia. This short experience has demonstrated that such changes require very careful preparation of society, otherwise they will only happen on paper.

Key words: *language variety, language policy, Standard Modern Greek language, Cypriot Greek dialect, linguistic diversity, language situation, diglossia.*